

קיבוצים שיתופיים ושיזוריים – תמונת מצב לסוף 2024

ד"ר שלמה גץ וחנה גולדמברג

המכון לחקר הקיבוץ והרעיון השיתופי באוניברסיטת חיפה עורך הסקר השנתי העוקב אחר השתנות הקיבוצים השיתופיים. להלן ממצאי הסקר של שנת 2024. בשנת 2023 לא נערך הסקר, בשל מלחמת חרבות ברזל.

בסוף 2024 יש 34 קיבוצים שיתופיים ושיזוריים, הם מהווים 13% מכלל הקיבוצים, לא כולל מושבים שיתופיים וקיבוצים עירוניים המשתייכים לתנועה הקיבוצית. שניים מתוכם החליטו להיות קיבוץ מתחדש, וכל הנראה התהליך יתרחש בשנת 2025. ב-8 קיבוצים, מתקיימים דיונים על שינוי אורחות חיים ובעוד שלושה הדיונים נעצרו בעקבות המלחמה.

21 מהקיבוצים השיתופיים הם קיבוצי התק"ם לשעבר (12% מקיבוצי התנועה), הקיבוצים של הקיבוץ הארצי לשעבר מונים 10 קיבוצים (12% מקיבוצי התנועה). 5 קיבוצים שיתופיים הם קיבוצים דתיים (31% מקיבוצי התנועה).

מספר החברים הממוצע בקיבוצים השיתופיים הוא 305. 11 קיבוצים מונים פחות מ-200 חברים, 13 קיבוצים מונים בין 200 ל-400, 8 קיבוצים מונים מעל 400 חברים. הקיבוץ עם מספר החברים הקטן ביותר מונה 100 חברים. בקיבוץ השיתופי הגדול ביותר יש 930 חברים.

הקיבוץ השיזורי

לאחרונה מתפתח תת-דגם בתוך הקיבוצים השיתופיים, שזכה לשם "קיבוץ שיזורי". בקיבוץ זה, המתקבלים לחברות מתנהלים לפי דגם של קיבוץ מתחדש בעוד החברים הוותיקים ממשיכים להתנהל על פי ההסדרים של הקיבוץ השיתופי. הדגם הזה הוא חדש יחסית, ויש הבדלים בין הקיבוצים המאמצים אותו. נכון לסוף 2024, ארבעה קיבוצים נוהגים לפי דגם זה וקיבוץ נוסף דן באפשרות לאמץ אותו. יתכן שקיבוצים שיתופיים שירצו לשנות את אורחות חייהם יבחרו בדגם זה ולא במעבר לקיבוץ מתחדש. לצורך הסקר, קיבוצים אלה נחשבים לשיתופיים.

אפשרויות המעבר בין הסטטוסים בקיבוץ השיזורי יקבעו אם זהו מודל זמני או יציב. אם אין אפשרות מעבר בין הסטטוסים, במהלך השנים רוב החברים יהיו בקיבוץ המתחדש. גמישות מרבית במעבר בין הסטטוסים כלומר אפשרות לעבור מסטטוס של חברות במודל השיתופי לחברות במודל המתחדש ולהפך יתכן שתיצור דגם מתמשך, ככל שיהיו חברים חדשים שיבחרו בדגם השיתופי.

הפרטות בקיבוץ השיתופי

נבדקה מידת ה"הפרטה", כלומר העברת תקציבים לחברים במקום אספקת השרות או המוצר. הסקר עוקב אחר תשלום עבור צריכת חשמל ומים, תשלום עבור ארוחות בחדר האוכל והאפשרות לרכישת רכב פרטי.

- תשלום עבור צריכת חשמל נהוג ב-20 קיבוצים (כ-60% מכלל השיתופיים) בעוד תשלום עבור צריכת מים יש רק בחמישה קיבוצים (15%).
- תשלום עבור ארוחות בחדר האוכל יש ב-20 קיבוצים (60%). מתוך 14 הקיבוצים בהם אין תשלום עבור ארוחות, בשניים מתקיימים דיונים למעבר לתשלום.
- ב-23 קיבוצים (68%) יש אפשרות לרכוש רכב פרטי.

חדר האוכל בקיבוץ השיתופי

בחלק גדול של הקיבוצים המתחדשים חדר האוכל נסגר לחלוטין, באחרים הוא פתוח, בעיקר לארוחות צהרים. בכל הקיבוצים השיתופיים חדרי האוכל ממשיכים לפעול. בכולם מגישים ארוחת צהריים, אולם רק בחלקם מגישים ארוחת בוקר או ארוחת ערב. חדר האוכל פתוח לארוחת בוקר בכמחצית מהקיבוצים (18 קיבוצים); פתוח לארוחת ערב במשך השבוע בשליש (15 קיבוצים); פתוח לארוחת ערב כליל שבת ב-63% (21 קיבוצים).

מה השתנה בקיבוצים השיתופיים בחמש השנים האחרונות?

בסוף שנת 2019 היו 41 קיבוצים שיתופיים, בסוף שנת 2024 - 34. תמונת המצב הכללית של הפרטת הצריכה בקיבוצים השיתופיים לא השתנתה באופן מהותי. ברובם משלמים עבור צריכת החשמל והארוחות בחדר האוכל. רק בקיבוצים בודדים משלמים עבור צריכת המים. ברוב הקיבוצים השיתופיים יש היתר לחברים להיות בעלי רכב פרטי. בכולם יש חדר אוכל. ברובם חדר האוכל פתוח בארוחות הבוקר וכליל שבת, ובמיעוטם בארוחות הערב.